

ROLF ADAMSON: Den svenska järnhanterings finansieringsförhållanden. Förlagsinteckningar 1800–1884. Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 3. Göteborg 1963. viii + 67 s. 10 sv. kr.

ROLF ADAMSON: De svenska järnbrukens storleksutveckling och avsättningsinriktning 1796–1860. Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 4. Göteborg 1963. 160 s. 20 sv. kr.

ROLF ADAMSON: Järnavsättning och bruksfinansiering 1800–1860. Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 7. Göteborg 1966. xvi + 195 s. + 28 s. bilag. 30 sv. kr.

Den svenske jernindustriens udvikling har fremkaldt en righoldig litteratur om denne den vigtigste gren i den svenske industrielle og økonomiske vækst. Det økonomisk-historiske institut ved Göteborgs universitet har væsentligt suppleret forskningen på dette område gennem udgivelsen af de tre værker om jernindustriens finansierings- og afsætningsforhold og jernbrugenes størrelsesudvikling som fil. dr. Rolf Adamson, der nu er professor i økonomisk historie ved Stockholms universitet, har forfattet i *Årene 1963–66*.

Adamson har primært sat sig den opgave at belyse producenternes forhold til handelsleddet, deres eventuelle afhængighed af grossistleddet via kreditgivning, konkurrencebegrænsende metoder o. l.

Forsøget på at analysere disse forhold har ført forfatteren ud i et stort og brydsomt arbejde med at fremdrage og bearbejde et stort, tilstrækkeligt ensartet og pålideligt kildemateriale, som han kunne bygge sin analyse op på. Hans arbejde hermed har udkrystalliseret sig i ovenstående tre afhandlinger, hvoraf de to første fortrinsvis indeholder redegørelser for og præsentation af hans omfattende kildemateriale, mens den tredje, analysen af den svenske jernafsætning og brugsfinansiering 1800–1860, publiceredes som hans disputats.

Den første publikation indeholder en kildekritisk gennemgang af forskuds-kontrakter indsendt til notificering i det svenske Bergskollegium (senere i Kommercekollegium) i perioden 1800–1884. Adamson kan påvise, at Bergskollegiets materiale næsten 100 % dækker de kontrakter, som har nået kollegierne. I diskussionen om materialets anvendelighed erkender han, at det ikke er repræsentativt for brugsejernes finansieringsforhold i almindelighed, idet registreringen af kontrakterne er udtryk for, at de her repræsenterede brugere som gruppe må anses for at tilhøre et økonomisk mindre solidt lag end gennemsnittet. Men materialet er velegnet til at belyse, hvorledes forholdet mellem grossist og producent har været under de for grossisten mest gunstige forhold og til at klargøre, hvilke vilkår de under sådanne forhold kunne betinge sig. Ved en jævnføring mellem disse producenter og en af lån fra grossisterne uafhængig gruppe, når man til at kunne behandle det i svensk bjergværkshistorie ofte diskuterede spørgsmål om risici ved selve låntagningen. Behandlingen af dette spørgsmål blev hensendt til den senere disputats. Til den foreliggende kilde-redegørelse er der knyttet en registratur over Bergskollegiums forskudskontrakter i perioden med ekstrakter i skematisk form af de enkelte kontrakter. Hertil er udarbejdet et register over navne og brug.

I arbejdet »De svenska järnbrukens storleksutveckling och avsättningsinriktning 1796–1860« fremlægger Adamson et betydeligt kildemateriale vedrørende

de enkelte brugs produktion og afsætningsens retning. Det klart bedste materiale til en sådan produktionsstatistik er brugsregnskaberne, men de forekommer for spredt til at kunne tjene Adamsons formål: et landsdækkende materiale. Efter en kildekritisk analyse af de relevante arkivfonde i de offentlige arkiver, når han til det resultat, at det bedste, mest entydige og landsdækkende materiale findes i havnenes indvejningslister over jern ført ad søvejen. På grundlag af disse tal opstilles den omfattende og detaljerede statistik, der fylder det meste af bogen, og hvori de enkelte brugs og områders tilførsler til havnenes jernvægte (implicit langt den største del af deres produktion) i perioden 1796–1860 fremlægges. Tallene er som helhed for lave, men giver et rimeligt solidt, dækkende udtryk for produktions- og størrelsesforskydninger og kan tillige vise afsætningsveje m. v., som Adamson belyser i tabeller og kort. Adamson foretager tillige en kildekritisk behandling af den officielle produktionsstatistik grundlag (påbegyndt 1833), hvorved han kan påvise at dennes tal er for lave. Han sammenligner derefter sin egen statistik med produktionsstatistikken og finder en nær overensstemmelse frem til o. 1860, hvorefter den officielle produktionsstatistik radikalt forbedres. Adamsons konklusion er, at det af ham fremlagte materiale for 1830'ernes midte står som langt det bedste mål for størrelserne på landets brug, fra 1830'erne til 1860 er det jævngodt med den officielle produktionsstatistik grundlag, først fra 1860 med den forbedrede officielle produktionsstatistik træder det tilbage i betydning.

I doktorafhandlingen fremlægger forfatteren sin analyse af markeds- og finansieringsforholdene på grundlag af det tidligere publicerede kildemateriale og vestsvenske brugs- og grossistarkiver. Ved hjælp af disse kilder kan han fastslå, at mange producenter slet ikke behøvede at arbejde med forskudslån fra de store købmandshuse. For de producenter, der gjorde det, var der i omkring halvdelen af tilfældene ekstra omkostninger, diskriminerende prisreduktioner m. v., men disse bestemmelser synes kun i ganske enkelte tilfælde at have været af et sådant omfang, at det pågældende jernbrugs velfærd var afhængig deraf. Det mest almindelige var, at kontrakterne sikrede långiverne en speciel sikkerhed for deres lån i form af et løsøre pantebrev.

Ved hjælp af den ovenfor omtalte etablerede produktionsstatistik kan Adamson fastlægge, at registrerede jernleverancer kun udgør 7 % af totalen i perioden som helhed, og at låntagningen hos grossisterne især findes i mindre konkurrence-dygtige produktionsområder.

Jernkøbmandshusene i Göteborg var ved århundredets begyndelse selvstændige handelshuse, der foretog såvel opkøb ved værkerne som afskibning til eksport, senere blev disse funktioner oftest delt op mellem agenter og eksportører, men fra 1840'erne blev eksport- og kommissionsforretninger igen samlet. De egentlige handelshuse blev stadig mere trængt af kommissionsagenter og direkte kontakt mellem producenter og kunder, og der arbejdedes efterhånden med stærkt reducerede profitmarginer i salgsleddet. Dette skyldtes ændringer i afsætningsforholdene, og handelsleddets manglende evne til at klare den stærkt stigende produktions krav til binding af kapital i lagre m. v. Forsøg på at skabe prisaftaler inden for jernbranchen i Göteborg-området var talrige fra både producenter og grossisters side, men uden konkrete resultater af nogen betydning. Den rente producenterne måtte betale for forskudskredit var kun lidt

forskellig fra anden rente. Brugsejerne havde andre muligheder for optagelse af lån – i fast ejendom gennem kreditinstitutioner – og sådanne lån blev ofte mere brugt end forskudslånene.

Adamsons arbejde med virksomhedsarkiver og hans evne til at sætte oplysninger ind i en kvantitativ ramme afdækker andre sammenhænge end forudset. Det rydder in casu klichéprægede, aprioriske og alt for mekaniske forestillinger af vejen, som der ofte opereres med som givne størrelser og indlysende økonomiske sammenhænge.

BIRGIT NÜCHEL THOMSEN

OLOF WENNÅS: Striden om latinväldet. Idéer och intressen i svensk skolpolitik under 1800-talet. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala XLV. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1966. 412 s. 28 sv. kr.

I de senere år er der i Sverige udkommet tre afhandlinger, der behandler væsentlige spørgsmål i den svenske skoles historie, nemlig *Gunnar Richardson: Kulturkamp och klasskamp, ideologiska och sociala motsättningar i svensk skol- och kulturpolitik under 1800-talet*, 1966 (*Studia Historica Gothoburgensia II*), *Gunnar Herrström: 1927 års skolreform, en studie i svensk skolpolitik 1918–1927*, 1966 (*Studia Historica Upsaliensia XXIII*), samt ovennævnte afhandling af Olof Wennås. Den skolehistoriske interesse i Sverige er ikke af ny dato, derom vidner den lange række *Årsböcker* i svensk undervisningshistoria, der er udgivet siden 1921 under redaktion af *dr. Rud. Hall* og *dr. Albert Wiberg*. Men i de senere år er opmærksomheden især blevet rettet mod den politiske side af skolens historie – næppe uden inspiration fra de sidste tyve års aktivitet i svensk skole- og kulturpolitik.

Den her foreliggende afhandling, for hvilken Wennås har opnået den filosofiske doktorgrad, er en undersøgelse af den »statsliga läroverks-politiken« i 1800-tallet med hovedvægten lagt på udviklingen fra 1849 til 1878, dvs. på perioden mellem de to største lovgivningskomplekser vedrørende latinskolen i 1800-tallets Sverige. En mere oversigtspræget fremstilling fører udviklingen frem til den store gymnasiereform 1905. Det er skolen som genstand for politiske overvejelser og beslutninger, der har forfatterens interesse, sådan som det også afspejles i kapiteloverskrifterne: *Privilegiestatens läroverk*, *Läroverksstriden under ståndsriksdagens slutskede*, *Läroverksstriden under tvåkammarriksdagens begynnelse-skede*. Ved i nogen grad at isolere latinskolespørgsmålene og overvejende at se dem i en politisk sammenhæng opnår forfatteren at påpege en tydelig udvikling. Hans fremstilling bliver derved – som det også er nævnt i forordet – et indlæg i en tænkt diskussion med Richardson, der har begrænset sin undersøgelse til et enkelt årti og derindenfor givet en bred fremstilling af de kulturelle og sociale relationer – med Richardsons ord om sine egne undersøgelser: »den genetiska aspekten har således fått stå tillbaka för en funktionell«. Både Wennås og Richardson har leveret vægtige bidrag til drøftelsen af dette tilbagevendende spørgsmål om horisontal eller vertikal historieskrivning.

Wennås har stillet sig det spørgsmål, om de mange økonomiske, sociale og politiske ændringer, der fandt sted i løbet af århundredet i det svenske samfund,